

УДК 122+[113:117]
<http://doi.org/10.5281/zenodo.2535623>
[orcid.org/ 0000-0003-4446-503X](https://orcid.org/0000-0003-4446-503X)

Олександра Саковська

САКОВСЬКА Олександра Юрївна – аспірантка Національного університету «Києво-Могилянська академія». Сфера наукових інтересів – середньовічна філософія, схоластика, метафізика, онтологія, філософія природи.

ТОМА АКВІНСЬКИЙ ПРО ПРИРОДУ ЖІНКИ: ВЧЕННЯ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Мета роботи полягає у з'ясуванні специфіки використання св. Томою Аквінським формулювань «дефектний чоловік» та «неповнота природи» щодо жінки, а також подальших інтерпретацій Аквінатового вчення про жінку в роботах представників католицької філософії з точки зору узгодження сучасних тенденцій та філософської традиції, що їм суперечить. Засобами аналізу оригінальних текстів Аквіната, встановлено, що формулювання «дефектний чоловік» Аквінат приписує іншим (переважно, коли викладає позицію Аристотеля), але сам не вдається до таких радикальних формулювань. Більше того, Аквінат саму тезу про породження жінки з ребра чоловіка, обґрунтовує не з точки зору віддаленості жінки від образу Божого, але з точки зору необхідності зробити зв'язок між чоловіком та жінкою сильнішим. Отже, у результаті такого породження, чоловік та жінка більш поєднані і тому відчувають відповідальність одне перед одним, на відміну від тварин, у яких самці та самиці створені незалежно.

Продемонстровано, що, згідно з позицією самого Аквіната, субстанційно жінка та чоловік не відрізняються, але різняться згідно з контингентними аспектами, визначеними в процесі зародження тіла. Це означає, що фактична відмінність між статями полягає лише у матеріальній складовій, у той час як з точки зору наявності інтелектуальної душі, жінка повністю є рівною чоловіку. Більше того, визначальними аспектами породження тіла жінки може бути як необхідний рух небесних світил, так і випадковість, це і означає, що визначення ролі та призначення кожної людини варіюється, відтак, з точки зору не

сутнісних ознак, але з огляду на контингентні характеристики тілесності. Що ж до сучасного неотомізму, то він орієнтований на виправдання позицій св. Томи. У деяких представників (зокрема, у Дж. Хартеля) є тенденція приписувати Аквінату підхід так званого «інтегрального фемінізму». Він полягає в тому, що жінка від природи усвідомлює своє призначення, яке багато в чому корелює із призначенням чоловіка, а саме – в аспекті гуманізації світу. Втім, така позиція не урівнює в правах чоловіка та жінку, оскільки в ній не відображено проблеми, з якою бореться фемінізм. Інший підхід, що існує в межах католицької філософії, полягає в тому, щоб такі довести рівність чоловіка та жінки, зокрема, в їхній соціальній ролі. Фактично, такий підхід захищають представники томізму персоналістично-феноменологічного ухилу (зокрема, К. Войтила та К. Едман). У статті також надано переклади уривків праць св. Томи українською мовою.

Ключові слова: Тома Аквінський, неотомізм, матерія, активні сили природи, пасивні сили природи, діяч, фемінізм, інтегральний фемінізм.

Постановка проблеми. Святий Тома Аквінський, мабуть, найвідоміший середньовічний філософ та теолог, вчення якого було орієнтоване на християнську традицію і набуло чималого впливу на подальші епохи, зокрема, є воно популярним і сьогодні. Проте, якщо говорити про проблеми сучасності, то виявляється, що «риторика» Аквіната є доволі далекою від тих тенденцій, які спостерігаємо нині. Зокрема, це твердження є справедливим в контексті сучасного розуміння ролі та призначення жінки, якому вчення св. Томи різко суперечить. Сформовані під впливом Аристотеля та Отців Церкви, погляди Аквіната не дозволяють ставити двох індивідів різної статі одного виду в один ряд. Враховуючи ж численні старанні спроби томістів ХХ ст. відновити томістичну філософію в межах сучасної проблематики, виникають цікаві спроби тлумачити вчення середньовічного філософа ледь не в термінах фемінізму. Ця тема є важливою з огляду на розуміння сучасних філософських тенденцій в католицькій філософії загалом та в неотомізмі зокрема. Таким чином, мета статті полягає у виявленні та окресленні цих сучасних тенденцій виправдання томістичної філософії з огляду на фемінізм.

Попередні дослідження. Сама дискусія про роль жінки в Церкві (про її можливість проповідувати та отримувати сан), а також про те, чому Бог подається Церквою як Особа чоловічої статі (як Отець) почала набувати все активнішого розголосу, за словами Б. Ешлі, ще в 80-х роках, зокрема, в працях К. Доунінг (С. Downing),¹ В. Моллен-

1. "The Goddess: Mythological image of the Feminine" (NY, 1981).

котт (V. Mollenkott),² К. Олсон (K. Olson),³ та Р. Рютер (R. Ruether)⁴ [2, р. 350]. Приміром, згідно зі словами Р. Рютер, «з точки зору теології, все, що б не применшувало чи заперечувало повноцінну людськість жінки, варто вважати таким, що не відображає божественне, і не має справжнього стосунку до божественного, і не відображає справжню природу речей, і не є посланням чи роботою справжнього відкупителя чи спільноти для відкуплення» [10, р. 19].⁵ Це були перші активні спроби побудови феміністичної теорії на підґрунті католицизму. Попри те, що обрана тема є мало дослідженою, в осередку томістів спостерігаємо численні спроби детальніше прояснити, що ж саме мав на увазі св. Тома, говорячи про жінку. Так, приміром, варто згадати, позиції Дж. Хартеля, що був схильний інтерпретувати вчення Аквіната як «інтегральний фемінізм», апелюючи до поняття інтегрального гуманізму, запропонованого неотомістом Ж. Марієном. Окреме місце посідають також міркування М. Нолана стосовно того, що з точки зору томізму (і неотомізму) нема можливості говорити про жінку як про «дефектного чоловіка», що були викладені в роботах «Чи є у жінок душа?» та «Аристотелеве підґрунтя до Аквінатового заперечення того, що жінка є чоловіком із дефектом».

Головна проблема, з якою стикається неотоміст в спробі осмислити давній стереотип про те, що для св. Томи жінка є «дефектним» чоловіком, полягає в тому, що, згідно томістичної філософії, чоловіча та жіноча душа нічим не різняться. Жінка, як і чоловік, наділена раціональною душею, когнітивними здібностями та схильна до пізнання взагалі, має свободу обирати благо та заслуговує, залежно від правильності вибору, на вічне. Але проблема жінки постає на рівні тілесності, адже її породження як тілесної істоти (не на рівні біології, але на рівні метафізики) не таке ж, як породження чоловічого тіла. Субстанційно, отже, чоловік і жінка не мають відмінностей, але генетично відмінність є, при чому така, що загалом принципово не впливає на субстанційність, оскільки стосується не родо-видової диференціації, а партикулярності суцього, тобто існує на рівні тіла чи матерії. Приміром, К. Борресен зазначає, що субординаційна роль жінки в

2. "The Divine Feminine: The biblical imagery of God as Female" (NY, 1983)

3. „The book of the Goddess: Past and Present” (NY, 1983)

4. "Woman Church: Theology and Practice Feminist Liturgical Communities" (San Francisco, 1985) та "Sexism and God-Talks: Toward a Feminine Theology" (Boston, 1983).

5. «Whatever denies, diminishes, or distorts the full humanity of women is, therefore, appraised as not redemptive. Theologically speaking, whatever diminishes or denies the full humanity of women must be presumed not to reflect the divine or an authentic relation to the divine, or to reflect the authentic nature of things, or to be the message or work of an authentic redeemer or a community of redemption».

творах св. Томи криється лише у її репродуктивній ролі, у той час як в усьому іншому жінка нічим чоловіку не поступається: вона є носієм інтелектуальної душі, і так само є образом Бога, як і чоловік [3, р. 178].

Втім, представники фемінізму доволі часто апелювали до того, що Аквінат принижує жінку в своєму вченні. Наприклад, С. де Боуар зазначала: «самиця є самицею через брак певних якостей», – говорить Аристотель. Що ж, слід визнати: жінка таки потерпає через свою природжену неповноцінність. А святий Фома Аквінський вслід за Аристотелем проголошував: жінка – це «невдалий чоловік», «випадкова істота» [1, с. 26]. Справді, в текстах св. Томи часто можна спостерігати такі формулювання як «невдалий (дефектний) чоловік», «хиба в природі», «випадковість». Водночас, у деяких працях, приміром, у «Сумі теології» [STh. I, q. 92], спостерігаємо такі тези, що можуть бути визнані принизливими для жінки з точки зору соціальної взаємодії: жінка підпорядковується чоловіку як досконалішому, вона слугує йому. Адже, говорячи про підпорядкованість жінки чоловіку, св. Тома зауважує, що йдеться про т.зв. «громадянську» підпорядкованість, через яку суб'єкт підпорядкування використовує об'єкт для досягнення всезагального блага. І жінка є підпорядкованою необхідним чином, оскільки в чоловікові більше поміркованості [див.: STh. I, q. 92, а. 1, 2 ad 2]. У той же час Аквінат неодноразово наголошує, що ні в якому разі не може йтися про рабську підпорядкованість [напр.: Ibid., I, q. 92, а. 1, 2 ad 2; I, q. 92, а. 3 со.].

Навіть більше, Аквінат обґрунтовує необхідність жінки бути породженою з чоловіка, апелюючи до того, що чоловік більше любитиме сотворене з нього самого та буде схильний до більшої прив'язаності, аніж як це є у випадку тварин, де самці і самиці були сотворені незалежно одне від одного [Ibid., I, q. 92, а. 2 со.], тож ніяким чином не проявляють одне до одного соціальну приязнь чи прив'язаність. Цю думку Аквіната посилює інтерпретація К. Войтила, який вказує, що до створення жінки чоловіку бракувало повноти себе самого. Але після створення іншого «я» з ребра Адама, сам Адам відчув радість власної повноти, продовження свого «я» в іншому. І саме це, на думку Іоанна Павла II, і є відображенням реальної єдності між чоловіком та жінкою [6, р. 13].

Попри цю доволі романтичну тезу про єдність та любов до свого «я» в іншому, в наш час вчення св. Томи про жінку може видатися застарілим, що ставить під сумнів і мудрість Церкви. Католицька традиція, для якої Аквінат завжди був центральним філософом, зіштовхнувшись з новими тенденціями, що загрожували втратою частини вірян, була змушена реагувати.

Надалі є необхідність розглянути найбільш радикальні тези св. Томи, аби з'ясувати, в яких саме контекстах св. Тома використовує тези про «дефектність» чи «неповноту» жінки.

Тези Аквіната на користь думки, що жінка нібито не є «дефектним чоловіком»	Коментар щодо тези
<p><u>In Sent. IV, 44, 1, 3, 3</u> «Хоча зародження жінки передбачає спрямування індивідуальної природи, можна говорити окрім цього і про спрямування універсальної природи, і обидві для досконалості людського виду вимагають певної статі».*</p>	<p>У цьому фрагменті Аквінат зосереджується на тому, що участь в зародженні партикулярного тіла сушого бере діяч, орієнтований на специфіковану природу (природу виду), але ця ж орієнтація має ширший контекст – універсальну природу живого сушого взагалі, оскільки ця природа передбачає гармонійну структуру сушого.</p>
<p><u>STh, I, 92, 1, ad 1</u> «Згідно індивідуальної природи, жінка є несправною та випадково породженою, оскільки активна сила чоловічого сім'я прагне виробляти досконале, відповідне чоловічій статі, в той час як жінка виникає в результаті слабкості активної сили, матеріальної несправності чи навіть через зовнішні впливи (...). З точки зору загальної природи, жінка не є випадковою, але через природний намір призначена до народження. Втім, загальний намір природи залежить від Бога, який і є універсальним Діячем природи. Отже, під час становлення природи Бог створив не лише чоловіка, але й жінку».**</p>	<p>Згідно з цим фрагментом існування жінки є необхідним і передбаченим Богом, втім, на рівні природи підстави для її існування не лише радикально різняться від підстав існування чоловіка, але й в межах ієрархії причин є нижчими через недосконалість.</p>
<p><u>STh, I, 99, 2, ad 1</u> Про жінку кажуть, що вона «невдалий чоловік», оскільки вона є чимось поза наміром природи з точки зору індивідуального, але при цьому [її існування] не суперечить намірам універсальної природи»***</p>	<p>У цьому фрагменті Аквінат ще раз наголошує на тому, що існування жінки виправдане через несуперечність намірам природи, проте видається, що існування жінки є радше контингентним.</p>

De Veritate, 5, 9, ad 9

«Диференціацію за статтю належить приписати небесним причинам. Адже кожен діяч прагне формувати те, що є пасивним відповідно собі самому, наскільки це можливо. Відповідно, активний принцип в сімені самця завжди прагне породжувати самця, який є досконалішим. Звідси випливає, що нащадок жіночої статі – щось випадкове в порядку природи, принаймні, це не є результат природної причинності конкретного діяча.

Отже, якщо не було ніякого природного впливу на породження самиці, таке породження буде поза задумом природи. І хоча народження жінки не є природним результатом дієвої причинності конкретної природи, через що про жінку й говорять як про «випадкового чоловіка», породження жінки все ж таки є природним результатом універсальної природи, і так відбувається через впливи небесних тіл, як вважав Авіцена.

Матерія, втім, може спричинити перепону як для небесної сили, так і для конкретної природи у спробі отримати певний ефект – породження чоловіка. Отже, інколи через невідповідне положення матерії може виникнути жінка, навіть якщо небесні впливи прагнуть протилежного. А може бути й навпаки, коли, попри вплив небесного тіла, може породитися чоловік, оскільки вплив конкретного діяча настільки сильний, що може подолати дефект матеріального. У випадку близнюків матерію поділено діями природи: одна частина матерії орієнтована на активний принцип більше, ніж інша, що орієнтована на пізнішу погіршеність. Таким чином з однієї частини утворюється жінка, з іншої – чоловік, незалежно від положення небесних сфер. Втім, зародження жінки-близнюка трапляється частіше, коли небесне тіло більше схильне на той момент до породження жінки».****

У цьому фрагменті Аквінат по суті прописує протистояння, що може виникнути між творцем-діячем, що бере участь в процесі зародження людини, та між «сліпою» матерією, що може накласти свій відбиток в процесі створення, попри активні дії діяча. Втім, небесні тіла, під впливом яких також може бути визначена стать, можуть прагнути породити жінку. За умов зовнішнього втручання небесних сфер може виникнути жінка. Це, ймовірно, найсильніша теза Аквіната на користь виправдання існування жінки.

ScG 3, 94, n. 11

Отже, спрямування конкретного діяча щодо цілі впливає зі спрямування універсального діяча. Конкретний діяч скерований у напрямку часткового блага, наскільки це можливо, але універсальний діяч скерований на благо абсолютне. В результаті, дефект, що не суперечить скерованості універсального діяча, може бути окремо від намірів конкретного діяча. Тож очевидно, що зародження жінки є відокремленим від спрямування конкретної природи через силу в сімені, яке, наскільки це можливо, скероване на породження в максимальній досконалості. Але зародження жінки не суперечить спрямованості універсального діяча на породження нижчих суцх, бо без самиці зародження множини різних тварин неможливе. Подібно цьому занепад, зменшення та будь-який дефект може впливати зі спрямування універсальної природи, але не конкретної, яка для кожної речі намагається уникнути дефектів і скерована на досконалість, наскільки це можливо».*.*.*.*

У цій тезі Аквінат апелює до того, що породження жінки, оскільки воно не суперечить універсальній природі – є скерованістю на універсальне благо, у той час як діяльність конкретного діяча у спробі породити чоловіка – є благом лише частковим. Втім, універсальна благість в порядку існування стоїть вище конкретної. Це означає, що існування жінки виправдане самою природою і скероване на примноження суцшого, збереження потоку буття, що й буде благістю у загальному сенсі цього слова.

Ці тези справді засвідчують, що Аквінатова система цілковито вписує жінку у всесвіт з особливою конкретною роллю, що полягає у примноженні суцшого, а отже, і буття взагалі. І хоча нині ці тези можуть видатися такими, що принижують жінку, в часи, коли св. Тома писав свої роботи, вони були радше доволі прогресивними. Втім, з точки зору ліберального, марксистського та радикального фемінізму, роботи св. Томи втілюють усе те, з чим фемінізм веде боротьбу. Водночас, зовсім інакший підхід демонструє постмодерний фемінізм, оскільки, згідно з Р. Едман, позиції томізму та постмодерного фемінізму сходяться в трьох точках: 1) у необхідності подолання картезіанської дихотомії душі та тіла, 2) у розумінні, що особистість – це не її тіло, 3) у баченні, що існування передує сутності [4, р. 101].

Якщо узагальнити тези прибічників Аквінатового «фемінізму», то можна сказати, що існують два підходи:

Одні апелюють переважно до таких позицій у вченні Аквіната, що ніби то спроможні пояснити, що томістичні висновки щодо ролі та призначення жінки не є нападками проти жіночої статі, а натомість цілком вписують жінку в гармонійну структуру всесвіту. При цьому ці ж теоретики визнають, що соціальна роль жінки полягає у підпорядкуванні чоловіку, і акцентують увагу на тому, що це природно і тому так і повинно залишатися (Б. Ешлі, Дж. Хартель).

Інші вказують, що, оскільки, між чоловічою та жіночою статтю нема субстанційної відмінності, а різниця полягає лише в контингентному тілесному, то ці дві статі рівні (К. Войтила, Р. Едмунд, К. Е. Борресен).

Найбільш затягненими захисниками «фемінізму» св. Томи постали переважно чоловіки, зокрема, тут варто згадати Дж. Хартеля, що в 1993 році опублікував свою головну роботу «*Femina ut imago Dei*¹ в інтегральному фемінізмі св. Томи» та М. Нолана, що в своїх роботах обґрунтовував тезу про те, що більшість негативних тез про жінок Аквінату було безпідставно приписано.

Приміром, у низці своїх статей (що стосуються, до речі, ролі жінки не лише у Аквіната, але й в Аристотеля²), М. Нолан також вказує на те, що в Аквінатовій системі *natura universalis* необхідним чином передбачає сотворення жінки, у той час як для *natura particularis* існування жінок не є необхідним, оскільки ціле і частка цілого можуть мати різну мету, але мета цілого є вирішальною [Див: 8, р. 14–15]. Апелюючи до того, що система Аквіната є телеологічно орієнтованою, Нолан спростовує можливість тлумачити Аквінатові тези про породження жінки з точки зору дефективності [Ibid., р. 18]. У пізніших же роботах Нолан підходить до справи радикальніше, вказуючи, що Аквінат категорично заперечував, що жінка – дефективний чоловік чи хибно породжена, що св. Тома взагалі уникав таких формулювань [9, р. 21], хоча тексти самого Аквіната суперечать цій тезі.

1. «Жінка як образ Божий» (лат.)

2. Приміром, в надалі зацитованих текстах Нолан, говорячи про Аристотеля, апелює до того, що Аристотель вважав, що чоловіче сім'я в процесі зародження сущого, ніяким чином не додає нічого до субстанції породженого, на відміну від жіночих репродуктивних клітин. Це, на думку Нолана, вказує, що ця важлива роль жінки передбачає, що Аристотель ніяким чином її в своєму вченні не принижує [8, р. 10]. Так само спостерігаємо виправдання Аристотеля і у Роберта Меїх'ю, згідно з яким, Аристотель говорить в принизливій манері про жінку переважно в біологічних творах, а це означає, що ніяких негативних наслідків для жінки це вчення мати не може, оскільки політичні твори Аристотеля є радше нейтральними щодо жінки [Див: 7, р. 17].

Водночас проблема полягає не лише у специфіці творення жіночого тіла, але й у призначенні жінки. Б. Ешлі, приміром, окремо розглядає поняття «гендеру» та можливості для жінки отримувати сан [2, р. 343], втім, не на користь жінок. У той же період в своїх роботах Дж. Хартель зазначає, що його мета полягає в тому, аби у Аквіната «знайти позитивне вчення засобами герменевтики інтегрального фемінізму» [5, Р. 527]. Для цього Хартель надає перевагу марітенівській інтерпретації Аквіната і виходить з Марітенового поняття «інтегрального гуманізму», який ніби то цілковито впливає з вчення св. Томи Аквінського. Апелюючи повністю до тези Аквіната про випадково породжене у результаті спрямованості партикулярного та універсального діяча, при цьому, з метою пом'якшення позиції Аквіната, Хартель пропонує повністю відмовитися від диференціації та градуалізації сущого на підставі досконалості / недосконалості як від застарілої системи [Ibid., р. 539]. Втім, інше питання, чи усвідомлює Хартель, як сильно це може похитнути вчення самого св. Томи? Що ж до соціальної ролі жінки, відповідно до інтегрального фемінізму, то вона полягає в усвідомленні «важливості родини та природної дружби між чоловіком та дружиною. Інтегральний фемінізм закликає жінку одухотворювати та гуманізувати світ, відповідно до вчення Святого Письма»³ [Ibid., р. 539]. Фактично, таким чином Дж. Хартель виправдовує *status quo* і закликає жінок зосередитися на власній природі, яка спроможна підказати їм шлях до втілення покладеної на них мети. У той же час, Р. Едман в більш радикальній манері порушує важливе питання: якщо ми, як пропонує фемінізм, повністю відкинемо будь-який онтологічний статус статі, то чи не призведе це фактично до повної десекуалізації статі та деперсоналізації тіла, що означатиме, що втілена особистість стане просто «пасивним тілом»? [4, pp. 105–106].

Висновки. Отже, як ми бачимо, в ХХ ст. виникає дуже серйозна потреба узгодити стару систему св. Томи з тими віяннями, що є актуальними на сьогодні. Перебуваючи в ХІІІ ст., міркуючи над проблемами ХІІІ ст., Аквінат не спроможний задовольнити потреби сучасності в усій повноті. І окремі спроби осучаснити Аквіната призводять до суперечностей. В межах католицизму раптом з'ясовується, що міркування про особливості породження жінки та її призначення дуже сумнівно узгоджуються з фемінізмом (не кажучи вже про біологію). До того ж сучасні інтерпретації томізму викривають деякі внутрішні неточності та слабкі місця у Аквіната: теорія про породження жінок змальована занадто схематично.

3. «(...) importance of the family and the natural friendship between husband and wife. Integral feminism calls upon woman to spiritualize and humanize the world with the teaching of the Gospel».

Виникає питання, чи варто взагалі осмислювати філософів в межах тих проблем, які для них ніколи не існували? З одного боку, це, як бачимо, породжує доволі радикальні і не завжди виправдані спроби силоміць припасувати філософа до власних ідей. З іншого ж боку, це завжди можливість створити нове поле для інтерпретацій та переосмислити сьогодення.

* «(...) *quamvis feminae generatio sit praeter intentionem naturae particularis, est tamen de intentione naturae universalis, quae ad perfectionem humanae speciei utrumque sexum requirit*».

** «*Ad primum ergo dicendum quod per respectum ad naturam particularem, femina est aliquid deficiens et occasionatum. Quia virtus activa quae est in semine maris, intendit producere sibi simile perfectum, secundum masculinum sexum, sed quod femina generetur, hoc est propter virtutis activae debilitatem, vel propter aliquam materiae indispositionem, vel etiam propter aliquam transmutationem ab extrinseco (...). Sed per comparisonem ad naturam universalem, femina non est aliquid occasionatum, sed est de intentione naturae ad opus generationis ordinata. Intentio autem naturae universalis dependet ex Deo, qui est universalis auctor naturae. Et ideo instituendo naturam, non solum marem, sed etiam feminam produxit*».

*** «*Ad primum ergo dicendum quod femina dicitur mas occasionatus, quia est praeter intentionem naturae particularis, non autem praeter intentionem naturae universalis*».

**** «*Ad nonum dicendum, quod oportet sexuum diversitatem in aliquas causas caelestes reducere. Omne enim agens intendit assimilare sibi patiens, secundum quod potest; unde vis activa quae est in semine maris, intendit conceptum semper ducere ad sexum masculinum, qui perfectior est; unde sexus femineus accidit praeter intentionem naturae particularis agentis. Nisi ergo esset aliqua virtus quae intenderet femineum sexum, generatio feminae esset omnino a casu, sicut et aliorum monstrorum; et ideo dicitur, quod quamvis sit praeter intentionem naturae particularis, ratione cuius dicitur femina mas occasionatus, tamen de intentione est naturae universalis, quae est vis corporis caelestis, ut Avicenna dicit*».

Sed potest esse impedimentum ex parte materiae, quod nec virtus caelestis nec particularis consequitur effectum suum, productionem scilicet masculini sexus; unde quandoque femina generatur etiam existente dispositione in corpore caelesti ad contrarium, propter materiae indispositionem; vel e contrario generabitur sexus masculinus contra dispositionem caelestis corporis, propter particularis virtutis victoriam super materiam. Contingit ergo quod in conceptione geminorum, operatione naturae materia separa-

tur, cuius una pars magis obedit virtuti agenti quam altera, propter alterius indigentiam; et ideo in una parte generatur sexus femineus, in altera masculinus, sive corpus caeleste disponat ad unum, sive ad alterum; magis tamen hoc potest accidere, quando corpus caeleste disponit ad femineum sexum».

***** «Ad aliud igitur tendit intentio particularis agentis, et universalis: nam particulare agens tendit ad bonum partis absolute, et facit eam quanto meliorem potest; universale autem agens tendit ad bonum totius. Unde aliquis defectus est praeter intentionem particularis agentis, qui est secundum intentionem agentis universalis. Sicut patet quod generatio feminae est praeter intentionem naturae particularis, idest, huius virtutis quae est in hoc semine, quae ad hoc tendit quod perficiat conceptum quanto magis potest: est autem de intentione naturae universalis, idest, virtutis universalis agentis ad generationem inferiorum, quod femina generetur, sine qua generatio multorum animalium compleri non posset. Et eodem modo corruptio, et diminutio, et omnis defectus, est de intentione naturae universalis, non autem naturae particularis: nam quaelibet res fugit defectum, tendit vero ad perfectionem, quantum in se est. Patet ergo quod de intentione agentis particularis est quod effectus suus fiat perfectus quantumcumque potest in genere suo».

Література

1. Бовуар С. Друга стаття / Сімона де Бовуар; [пер. з франц. Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко]: В 2-х тт. – Т. 1. – К.: «Основи», 1994. – 390 с.
2. Ashley B. Gender and priesthood of Christ: A theological reflection / Benedict Ashley // *The Thomist*. – 1993. – V. 57. – P. 343–379.
3. Børresen K. E. *Subordination and Equivalence. The Nature and Role of Woman in Augustine and Thomas Aquinas* / Kari Elizabeth Børresen. – Washington, D.C.: University Press of America, 1981. – 369 p.
4. Edman R. S. Feminism, Postmodernism and Thomism Confront questions of Gender / Rosalind Smith Edman // *Postmodernism and Christian philosophy*; [ed. By Roman T. Ciapalo]. – Washington, D.C.: American Maritain Association, 1997. – P. 97–106.
5. Hartel J. The integral feminism of St. Thomas Aquinas / Joseph Hartel // *Gregorianum*. – 1994. – V. 77. – № 3. – P. 527–547.
6. John Paul II. The Original Unity of Man and Woman: Catechesis of the Book of Genesis (General Audiences, 1979–1980) / John Paul II. – Boston: Saint Paul Books and Media, 1981. – 184 p.
7. Mayhew R. The Female in Aristotle's Biology. Reason or Rationalization / Robert Mayhew. – Chicago: University of Chicago Press, 2004. – 128 p.
8. Nolan M. Do women have souls? The story of three myths. – [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.churchinhistory.org/pages/booklets/women-souls.pdf>. – Перевірено: 04.08.2017.

9. Nolan M. The Aristotelian background to Aquinas denial that “Woman is a defective man” / Michael Nolan // *The Thomist*. – 2000. – V. 64. – № 1. – P. 21–69.

10. Reuther R. Sexism and God-Talks: Toward a Feminine Theology / Rosemary Radford Ruether. – Boston: Beacon Press, 1983. – 312 p.

11. *Thomas de Aquino*. Commentum in quartum librum Sententiarum magistri Petri Lombardi / Sancti Thomae Aquinati Doctoris angelici divi Opera omnia. V. 7/2. – Parma: Typis Petri Fiaccadori, 1858. – 1335 p.

12. *Thomas de Aquino*. Quaestiones disputatae de veritate. Quaestiones 8-20 / Sancti Thomae de Aquino Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita. – R.: Ad Sanctae Sabinae, 1972. – T. 22/2. – 375 p.

13. *Thomas de Aquino*. Summa contra gentiles et Summo pontifici Benedicto XV, dedicata cum commentariis Francisci de Sylvestris Ferrariensis. Prima et secunda partis Sancti Thomae de Aquino Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita. – Roma : Typis Riccardi Garroni, 1918. –T. 13.– 67*+602 p.

14. *Thomas de Aquino*. Summa theologiae cum commentariis Thomae de Vio Caietani. Prima pars / Sancti Thomae de Aquino Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita. – Roma : ex typographia Polyglotta, 1888. –T. 4. – 509 p.

15. *Beauvoir S. Druga stat’ / Simona de Beauvoir; [per. N. Vorobyova, P. Vorobyov, Y. Sobko]: v 2 tomakh. – T. 1. – K.: «Osnovy», 1994. – 390 s.*

Sakovska O. Yu.

THOMAS AQUINAS ON WOMAN NATURE: TEACHING AND MODERN INTERPRETATIONS

The aim of the article is in defining of Thomas Aquinas’ use of «defective man» and «incomplete nature» expressions towards women as well as of forthcoming interpretations of Aquinas’ teaching on females in works of Catholic philosophy adherents through their efforts to bring into one line the modern tendencies and contradicting philosophical tradition. By means of Aquinas’ original texts analysis it appeared to be possible to define that Aquinas attributed «defective man» expression to the other philosophers (mainly, when he interprets the teaching of Aristotle), but on his own he avoids using such radical phrasings. Moreover, Aquinas uses the thesis about woman’s generation from the man’s rib not to justify the woman’s remoteness from the Image of God, but to describe the necessity of making a connection between woman and man stronger. Therefore, as the result of suchlike generation, man and woman are able to feel the unity and responsibility for each other. This situation is rather contrary to the animal world, where male and female generated apart without each other, cannot feel any link, meaning not able to show social behavior.

In accordance with Aquinas’ teaching, man and woman are similar from the substantial perspective, but the difference is hidden in contingent aspects, which are defined during the process of bodily generation. This means, that actual difference between sexes lies only in material part, whereas through having intellectual soul, a woman is totally equal to a man. Moreover, the significant reason of generation

of a woman body can be even specific move of heavenly bodies or just an accident, which proves that definition of a role and aim of each person varies not from the perspectives of essential core, but through accidental and contingent features of body.

As for modern Thomism, it is oriented on apology of Aquinas' position. Some adherents (i. e. J. Hartel) tend to attribute to St. Thomas so called «integral feminism», the main idea of which is that a woman according to her nature recognizes her role, which mostly corresponds to the role of a man, – it is in humanization of the world. However, this position doesn't make a man and a woman equal in their rights, since it doesn't reflect a problem, which feminism tries to combat. One more approach, which exists in Catholic philosophy, tends to prove the equality of a man and a woman specifically from the point of view of their social roles. Basically, this approach is popular among representatives of personalistic and phenomenological Thomism (specifically, K. Wojtyla and K. Edman). The article also provides a reader with translation of Thomas Aquinas' works into Ukrainian.

Key words: *Thomas Aquinas, neothomism, matter, active powers of nature, passive powers of nature, agent, feminism, integral feminism.*

Надійшла до редакції 11.09.2018 р.